№ 205 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 22 — 1904 — ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 22 № 205

ԵՐԵՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվան 6 րուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція „Мшакъ". Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak".
Տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տելեֆոն № 253.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Տարվայ բերքի առիթով.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլ. Սպէնսէրի ինքնակենսագրութիւնը. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պատերազմի շուրջը. Խոլերան Պարսկաստանում. Արտաքին լուրեր. — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Աներևութացեալները։

ՏԱՐՎԱՅ ԲԵՐՔԻ ԱՌԻԹՈՎ

Ի՞նչ դրութեան մէջ է մեր երկիրը այս տարի բերքի կողմից—ահա մի հարց, որ շատ հետաքրքրական է ամենիս համար։

Այն տեղեկութիւններից, որ մենք հրատարակել ենք «Մշակի» մէջ և այն հաղորդագրութիւններից, որոնք լոյս տեսան ուրիշ հրատարակութիւնների մէջ, պէտք է, գալ այն եզրակացութեան, որ ընդհանրապէս ներկայ 1904 թուականը միջակ տարիների շարքին է պատկանում։ Ճիշդ է կան գիւղեր, որոնք ունեցել են շատ առատ բերք, բայց յայտնի են և շատ գիւղեր, որոնք բոլորովին զրկվել են իրանց բերքից։

Այս տարվայ գարունը և աշունը սովորականից աւելի ցուրտ էին։ Գիւղացիները ստիպված էին աւելի ուշ ցանել իրանց գարնանացանը և առհասարակ բոլոր երկրագործական աշխատանքները կատարել 15—20 օրով աւելի ուշ, քան նախորդ տարիներում։ Գարնան ցրտերի պատճառով բուսականութիւնը դանդաղ էր զարգանում մարգագետիններում և արօտներում, ուստի տնային կենդանիները չը կարողացան շուտ օգտվել արօտների կերակրից և համեմատաբար աւելի ուշ կազդուրվեցին։ Այդ պատճառով և կաթի քանակութիւնը ու նրա համապատասխան իւղը և պանիրն էլ ստացվեցին աւելի սահմանափակ չափով, քան անցեալ տարի։ Գարնան անձրևները շատ երկար շարունակվեցին և խանգարեցին դաշտային պարապմունքներին։

Ինչ վերաբերում է ամառվայ ամիսներին, նրանք, ընդհակառակը, բոլորովին զուրկ էին անձրևներից։ Եթէ հողը գարնանից կշտացած չը լինէր ջրով, կարող էր տեղի ունենալ նոյն իսկ երաշտութիւն և նոյն իսկ մի քանի տեղերում ցանքսերը փչացվեցին երկարատև չոր եղանակից։ Ամառվայ անձրևների պակասութեան պատճառով տափարակների արօտները ներկայումս շատ անմխիթարական վիճակի մէջ են։ Եւ միայն վերջին երկու շաբաթվայ ընթացքում տեղացող անձրևների շնորհիւ տափարակների հողը սկսել է նորից թարմանալ և աճեցնել բուսականութիւն։

Մեր երկրին կից երկրներում՝ Պարսկաստանում և Թիւրքիայում բերքը աւելի լաւ չէ քան մեզանում։ Փոքր Ասիայի սահմանակից հողերի մի մեծ տարածութիւն մնաց անմշակ շնորհիւ քաղաքական դէպքերի և ժողովրդական յուզմունքների։ Շատ տեղերում չը կարողացան ցանքս անել և երկիր մշակել, իսկ միւս տեղերում անկարող եղան մշակածը և ցանածը ապահովել փչանալուց և ժամանակին հաւաքել։

Զանազան պատահարների, օրինակ կարկտի, հեղեղի, դաշտային մկների, մորեխների և ուրիշ դժբաղդ հանգամանքների շնորհիւ յամենայն դէպս գիւղերի մի մեծ թիւ կրել է զգալի վնասներ, որոնց պատճառով նա պէտք է շատ ծանր դրութեան մէջ լինի։ Եւ ցաւալի կը լինի, եթէ վնասված գիւղերը անկարող լինեն օժանդակութիւն ստանալ իրանց հարևան գիւղերից և պատշաճաւոր հիմնարկութիւններից։ Վնասված գիւղերը պէտք է կարողանան թէ իրանց ձմեռվայ ապրուստը ապահովել, թէ հետևեալ տարվայ համար բաւականաչափ սերմացու ունենալ իրանց տնտեսութիւնը վերականգնելու նպատակով։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՄՈՒԼ

«Մշակի» Թղթակիցը Անգլիայից մի քանի տեղեկութիւններ հաղորդեց միջազգային իրաւունքի այն համաժողովի մասին, որ տեղի ունէր Էդինբուրգ քաղաքում։ Յայտնի է, որ ազգերը ներկայումս միանգամայն եսամոլ, ինքնասէր քաղաքականութիւն չեն վարում. նրանք պարտաւորված են միջազգային յարաբերութիւնների մէջ փոխադարձ իրաւունքներ և պարտականութիւններ ճանաչել։ Քաղաքակրթութիւնը վաղուց է դրել միջազգային իրաւունքի հիմքը և այդ իրաւունքը հետզհետէ լայնացնում է իր ազդեցութեան շրջանը, հետզհետէ նոր հարցեր է ընդունում իր մէջ. ազգերը երբեմն հաւաքական համաձայնութեամբ մշակում են կանոններ և օրէնքներ իրանց համար, աշխատելով արդարութեան, բարոյականութեան հիմքեր մտցնել դիւանագիտութեան մէջ, որ, ինչպէս յայտնի է, երբէք սրտի զգացմունքի ձայնին չէ հետևում, այլ կոպիտ, նիւթական, եսամոլ շահերն է պաշտում։

Եթէ հարցնենք թէ շա՞տ բան է արել միջազգային իրաւունքը՝ ազգերի մէջ արդարութիւն հաստատելու համար, կը ստանանք մի պատասխան, որ շատ մխիթարական չէ։ Մինչև այժմ էլ դեռ շատ յարաբերութիւններ կան ազգերի մէջ, որոնք դէպի երկինք են աղաղակում իբրև ծայրայեղ անարդարութիւն։ Պետութիւնների փոխադարձ պարտաւորութիւնները այնքան անկեղծ չեն, այնքան լայն հիմքեր չեն շօշափում, որպէս զի մարդկութիւնը խաղաղ ու ազատ կեանքի բոլոր բարիքները վայելէ։ Պակասութիւնները դեռ շատ են, միջազգային իրաւունքը դեռ մեծ մասամբ երկրորդական հարցեր է շօշափում, մի և նոյն ժամանակ նա այնքան թոյլ ու անկարող է, որ նրան ոտնակոխ են անում անպատիժ կերպով, նրան արհամարհում, ծաղրում են ոյժի իրաւունքով։

Բայց և այնպէս, պէ՞տք է ասել, թէ միջազգային իրաւունքը մի աւելորդ ու անհասկանալի բան է։ Ո՛չ. դա, այնուամենայնիւ, օրէնք է, դա, այնուամենայնիւ, յայտնի իրաւական մի դրութիւն է ստեղծում։ Ուստի այդ միջազգային հաստատութիւնը ոչ միայն չը պէտք է արհամարհել, այլ ընդհակառակն, պէտք է ընդունել պարտաւորական ամեն մի պետութեան համար, պէտք է պաշտպանել նրա հեղինակութիւնը։ Բայց մի և նոյն ժամանակ միջազգային իրաւունքն էլ պէտք է բարձրանայ ներկայ դիրքից։ Ահա այս առիթով ինչ է ասում «Новости» լրագրի աշխատակիցը։

Մինչև որ միջազգային իրաւունքը պարտաւորական չը դառնայ բոլոր պետութիւնների համար, մինչև որ ազգերի եսական քաղաքականութիւնը տեղի չը տայ աւելի արդարացի, նրանց կարիքների հետ աւելի լաւ համաձայնեցրած վերաբերմունքի դէպի օտար ազգերը, միջազգային իրաւունքը միայն ցնորք կը մնայ...

Ամեն ինչ կախված է նրանից, թէ որքան առաջ կը գնան ազգերը իրանց ճշմարիտ շահերը հասկանալու մէջ։ Միջազգային իրաւունքի իդէալն է. հնար եղածին չափ արդարացի և հաստատուն խաղաղութիւն պետութիւնների մէջ, ինչպէս ազգերի և առանձին անհատների առաջադիմութեան առաջին, հիմնական պայման։ Եւ կեանքը անշեղ տանում է դէպի այդ իդէալի յաղթանակը. գործնական քաղաքականութիւնը ստիպված է անտես չանել նրան։ Եւ այս բանի տեղի է ունենում ոչ թէ այն պատճառով, որ ճշմարտութեան և արդարութեան վերացական գաղափարները սկսում են աւելի և աւելի յաղթանակել իրանց ներքին ոյժով, այլ պարզապէս այն պատճառով, որ լինել արդար աւելի ձեռնտու է դառնում ինչպէս անհատ մարդու, այնպէս

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՆԵՐԵՒՈՅԹԱՑԵԱԼՆԵՐԸ

Բայց ահա խնդրին բնորոշ կողմը, որմէ շատ բան կրնանք սորվիլ, ժողովուրդը վարող անձերու մտաւորական խեղճութեանը նկատմամբ։

Միքայէլ Յակոբեանի դէմ ոչ ոք դիտողութիւն մը ունէր. իր անշահախնդրութիւնը և պատուաճանաչութիւնը երբէք կասկածի մը չէր ենթարկուէր, և ամբողջ ժողովուրդը, նոյն իսկ քաղաքուն երկու բժիշկները և «Հայրենիք» կը փափագէին զինքը միշտ հիւանդանոցի հոգաբարձութեան ատենապետ տեսնել, բայց հետը մասնագէտներ ընկերակից ունենալով։ Յակոբեան՝ վաճառական մարդ, կարող էր իր անձնական հարստութեանը շնորհիւ վարկ ունենալ, վստահութիւն ներշնչել և դրամ հայթայթել. բայց այդ մի և նոյն վաճառականը անտեղեակ էր բժշկական ո և է գործէ, գաղափար մը իսկ չունէր, թէ Եւրոպայի մէջ հիւանդանոց մը ինչպէս կը խնամուի, ուրեմն հարկ էր որ մասնագէտ անձնաւորութիւններ անդամակցելով հոգաբարձութեան, ազդեցիկ դեր մը կատարէին իրենց մասնագիտական ճիւղերուն մէջ։ Յակոբեան յամառեցաւ այս ընդհանուր փափագին դէմ, չուզեց և ոչ իսկ նկատողութեան առնել այն բժշկական զեղծումները, զոր հայ բժշկական մարմինը մատնանիշ կընէր։ Ու իր պնդապըլխութեանը մէջ կարծեց, թէ ժողովուրդը մինչև ետքը պիտի շարունակէ իր առջևը ծնրադրել, հետևաբար հրաժարականի փորձ մը ըրաւ, և առաջին զարմացողը ինք եղաւ երբ հրաժարականը ընդունուեցաւ։ Իր տեղը ուրիշներ եկան, հիւանդանոցը նորանոր բարեկարգութիւններ ստացաւ, և տարիներ յետոյ նոր հոգաբարձութիւններն ալ կը դրուատէին։

Բայց այս ամենը մեծամեծ կռիւներով ձեռք բերուեցաւ. և տարակոյս չունենանք, որ նոր բարեկարգութեանց համար հարկ պիտի ըլլայ նորանոր մարտնչումներու։

Ահա Յակոբեան մը լաւագոյն կը համարի իր պաշտօնէն հրաժարիլ, իր ստանձնած պարտականութիւններէն ձեռք քաշել քան թէ ընդունիլ, որ ինքը անսխալական մէկը եղած չէ։ Ու ժողովուրդն ալ տարիներով անոր ետևէն կերթայ։ Այս յամառութիւնը ակներև կը տեսնուի մեր հանրային կեանքին ամեն երևոյթներուն մէջ։ Ո և է բարեկարգութեան մը գաղափարը մեզի կը խրտնեցնէ։ Կրնանք կարծել, թէ Թիւրքերուն հետ մեր դարաւոր յարաբերութեանց մէջ, անոնց մահաբեր ազդեցութիւնը կրած ենք։ Այդ ազդեցութեան դէմ է որ պէտք է շարունակենք մեր պատերազմը։

Հիւանդանոցին գլուխը չը փակած, տեղեկութիւն մըն ալ նորակառոյց շէնքին նկատմամբ տամ։

Այդ շէնքին կառուցմանը յատկացուած երկու հարիւր յիսուն հազար (250,000) րուբլին մսխուած մըն էր։ Ոչ վայրը հիւանդանոցի մը յարմարաւոր էր, և ոչ ալ կառուցումը կը համապատասխանէր արդի պահանջումներուն։

Հին ժամանակները, հօթանասուն տարի մը առաջ, յարմարաւոր էր Սամաթիոյ Եէդի-Գուլէ թաղը, ուր յոյներն ալ կառուցին իրենց հիւանդանոցը, օդաւէտ ու ընդարձակ դաշտավայրի մէջ, բայց կենցաղավարութեան պայմաններուն փոփոխմամբ, Եէտի-Գուլէն շատ հեռու է այն կեդրոններէն, ուր կը կենան հայ պանդուխտները, որոնց համար մասնաւորապէս հիւանդանոց մը շինել հարկ տեսնուած է։ Աներևակայելի տառապանք է հիւանդի մը մինչև ս. Փրկիչ փոխադրումը. չերկարելու համար, վազ կանցնիմ նկարագրելէ։ Եւ Եէդի-Գուլէն կեդրոններէ այնքան հեռու է, որ հայ բժիշկները չեն կարող մերթ ընդ մերթ այցելել և ի հարկին իրենց աջակցութիւնը նուիրել հիւանդներուն դարմանումին համար։ Արդ, երբ նոր շէնքը պիտի կառուցուէր, Ներսէս պատրիարքի օրով, շատ ջանքեր եղան, որ Բերայի մէջ շինուի, ուր պատրաստ հող ալ կար, բայց ազդեցիկ անձեր, որոնց մէջ Նուրեան և Յակոբեան պնդեցին, որ պէտք է հիւանդանոցը շինուի հոն, ուր որ էր առաջ, վասն զի հոն յիշատակներ կային։ Այսպէս, դժբաղդներու օգուտը կը զոհուէր չեմ գիտեր ինչ տեսակ պատմական յիշատակներու։ Մեռեալները շարունակեն ողջերը կառավարել իրենց՝ մեռնողներուն տեսութեանց համաձայն։ Բայց մեռնողները չը մեղադրենք. եթէ անոնք վերակենդանանային, հաւանօրէն տարբեր խրատներ պիտի տային մեզի, «դուք ձեր գործը նայեցէք, մեզի մի՛ մտմտաք» պիտի ըսէին։

Շէնքն ալ իր կառուցմամբը հիւանդանոցի յարմար չէր։ Հայ բժիշկները որոնք Եւրոպայի հիւանդանոցներուն մէջ շատ ատեն անցուցած էին, կուզէին որ Եւրոպան ճանչցող ճարտարապետի մը ուղղութեանը ներքև պատրաստուի նոր յատակագիծը և կառուցումն ալ ըստ այնմ տեղի ունենար։ Հայ բժիշկներու երիցագոյն անդամը՝ մեծանուն Սերվիչէնը՝ արդէն խօսած էր Քամբանաքիին հետ, որ Պոլիս քաղաքապետական հիւանդանոցը կառուցած է։

Բայց ահա օրին մէկը, Յակոբեան հետը իշու գլուխ մը առած բովս եկաւ ու ըսաւ, թէ հիւանդանոցը ես աս մարդուն շինել պիտի տամ, կըսէր Սէրվիչէն այս տողերը գրողին. ալ ինչ ընէինք։

Յակոբեանին ճարտարապետը ո՛չ դպրոց գացած էր, ո՛չ Եւրոպա տեսած, ո՛չ ալ տարրական ուսում ունեցող մէկն էր. ճարտարապետներու ձեռքին տակ, պրակտիկայով «խալֆա» եղած, կրնար չորս հաստ պատով տուն մը շինել, բայց հիւանդանոց մը։

Երբ շէնքը աւարտեցաւ, «մեղք՝ եղած ծախքին» կըսէին անոնք, որ գաղափար մը ունէին հիւանդանոցի վրայ։ Եւ իրաւ ալ այդքան ստակով—ու քիչով ալ իսկ—կարելի էր լաւ շէնք մը շինել։ Եւ յետոյ, նորոգութիւնները, փոփոխութիւնները միշտ անպակաս եղան։

Միքայէլ Յակոբեանին մեր հիւանդանոցին վարչութեան պատմութիւնը արժանի է, որ ուսումնասիրուի մեր ընկերաբաններէն, որոնք Պոլսոյ հայոց հոգեբանութեամբը կը զբաղին։ Ահա մարդ մը, որ անկեղծօրէն ժողովրդին բարիքը կուզէ, և շատ չարիքներ կը պատճառէ իր ինքնահաւանութեամբը, որ ազգութեան օրինաւոր զաւակն է։

Այդ ինքնահաւանութեան ծնած չարիքներուն վրա գաղափար մը ևս տալու համար յիշեմ դէպք մը։

Պարիզի համալսարանէն հայ բժիշկ մը Պոլիս գալով, իբր մորթի հիւանդութեանց մասնագէտ ներկայացաւ, և ըստ այնմ ալ հրատարակութիւններ ըրաւ. և ահա այդ մորթի բժիշկը բարեխօսութեամբ կնիկներու—վասն զի գեղեցիկ երիտասարդ էր—հիւանդանոց կը տարուի իբր վիրաբոյժ, և՝ առաջին ու միակ վիրաբոյժ։ Յակոբեան և ընկերներուն դէմ մեծագոյն զանգատներէն մէկն էր ոչ—վիրաբոյժի մը վիրաբուժական պաշտօն տրուիլը։ Այս զանգատը մինչև Պարիզ ալ կը հասնի, ուր կը գտնուէր 1891-ի սկիզբները, Յակոբեանի պաշտօնակիցներէն մին, ան ալ խոշորկէկ վաճառական և ազգին բարիքը ցանկացող մարդ։ Պարիզի հայերն ալ գիտէին թէ այդ երիտասարդ բժիշկը վիրաբուժութեան մէջ տգէտ մըն է, ու իրենց դիտողութիւնները կընեն Յակոբեանին պաշտօնակցին,—էհ, կը պատասխանէ անկեղծ բարեմտութեամբ, տըղան հիւանդանոցին մէջ համալներ ջարդելով ջարդելով բրաթիկ կունենայ ու կը սորվի։

Ահա ինչու համար ժողովրդին սիրտը տրտմութեամբ կը համակի, իր բարերարներուն ճաղին առջև։

***

էլ պետութեան համար։ Աւազակային պետութիւնների համար այժմ տեղ չը կայ երկրի վրա, և նոյն իսկ Թիւրքիան էլ հարկադրված է լինում ի նկատի առնել վերացական արդարութեան պահանջները։ Առաջադիմութիւնն էլ հէնց նրա մէջ է արտայայտվում, որ ազգերը օր օրի վրա սկսում են հասկանալ, թէ որքան անպէտք է իրանց համար սեփական շահերի նախկին կոպիտ—եսական քաղաքականութիւնը։

Մենք մի քիչ չենք կարող այսքան լաւատես լինել, մանաւանդ անպայման հաւատ ընծայել այդ մեղրածորան ներբողին։ Հաւատում ենք, որ երկրի վրա պէտք է մի ժամանակ արդարութիւն տիրէ, բայց համոզված ենք, որ երջանկութիւնը մարդկութեան բաժին չի դառնայ յանկարծօրէն, առանց պայքարների, առանց մրցութեան։ Անշուշտ ճշմարիտ է, որ ազգերի մէջ կան դասակարգեր, որոնք կոպիտ-եսականութեան, յափշտակող բնատինկտների թշնամիներ են։ Բայց այդ արդարասէր տարրերը դեռ դասակարգեր են, դեռ ազգերի ամբողջութիւն չեն կազմում։ Աշխարհի ճակատագիրը կառավարողը դեռ բարձր համբամարդկային եղբայրակցութեան գաղափարը չէ. դեռ բօրսաներն են պատերազմ հրատարակողները, դեռ առևտրական և տնտեսական շահերն են, որոնք օտար ազգերի շահերը ոտնակոխ են անում ամենակոպիտ կերպով։ Վերցրէք, օրինակի համար, Գերմանիան։ Այնտեղ աւելի ուժեղ, քան մի որ և է ուրիշ երկրում գործում է այն դասակարգը, որի դաւանանքն է համերաշխութիւն և խաղաղութիւն ազգերի և ժողովուրդների մէջ՝ արդարութեան ամենալայն սկզբունքի վրա։ Բայց այդ հանգամանքը առ այժմ դեռ չէ արգելում, որ Գերմանիան ամենակոպիտ եսամոլ քաղաքականութիւն վարէ աշխարհի բոլոր կողմերում։ Փոքր-Ասիայում նաւթային կոնցեսիաներ ստանալու համար նա պատրաստ է թաթարական ամենադաժան բռնակալութեան թիկունքը դառնալ և թոյլ չը տալ, որ արդարութեան որ և է ձայն լսվի այդ երկրի գործերի վերաբերմամբ։ Եւ սակայն կայ միջազգային իրաւունք, որ սկզբունքով ամենաբարերար դիտաւորութիւններ ունի մարդկութեան վերաբերմամբ։ Ոչ, միջազգային իրաւունքն էլ կախում ունի այն ընդհանուր դրութիւնից, որ տիրում է քաղաքակիրթ աշխարհում։ Եւ որպէս զի նա դառնայ իսկական արդարութիւն ազգերի փոխադարձ յարաբերութիւնների մէջ, պէտք է, որ այդ ազգերը դեռ շատ փոփոխութիւններ իրագործեն իրանց ներքին կուլտուրական-սօցիալական պայմանների մէջ։ Կոպիտ-եսական քաղաքականութիւնը կայ և կը լինի օրվայ իրականութիւն, քանի որ տիրող դասակարգերը նրա միջոցով միայն կարող են պաշտպանել իրանց շահերը։ Այդ շահերը պահանջում են անարդարութիւն էլ, արտասուքներ էլ...

ՍՊԷՆՍԵՐԻ ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մեծ-Բրիտանիայի գրական ամենախոշոր երևոյթը այս րօպէիս Հէրբէրտ Սպէնսէրի Ինքնակենսագրութեան հրատարակումն է։ Անգլիացի մեծ իմաստասէրը իր մահից դեռ ևս մի քանի տարի առաջ գրել, վերջացրել էր իր ինքնակենսագրութիւնը, բայց միշտ ընդդիմացել էր նրա վաղաժամ լոյս ընծայումին։ Սպէնսէր մերժել էր նոյն իսկ հատուածներ կամ էջեր ծանօթացնել, հակառակ իրան եղած՝ յաճախակի և թախանձագին խնդրանքներին։ Բնաշրջումի, էվօլիւցիայի վարդապետութեան ամենաթունդ ու ամենատաղանդաւոր պաշտպանի այդ յետմահու գործը չափազանց հետաքրքրութիւն է յարուցանում նրա համար, որ Ինքնակենսագրութիւնը պարունակում է պատասխանը այն վիճաբանութիւններին, որ տեղի տուեց նրա Մեկնաբանութիւնը (Facts and Comments) երկասիրութիւնը՝ որ հրատարակվեց անցեալ տարվայ վերջերին։ Կարդալով Մեկնաբանութիւնը, ոմանք գտնում են, որ Սպէնսէր այժմ ուրանում է մի քանի սկզբունքներ, որոնց միշտ ախոյեան է կանգնել առանձին ոգևորութեամբ։ Ինքնակենսագրութիւնը ուշագրաւ է և այն պատճառով, որ հեղինակը իր ամբողջ գործի մասին նոր բացատրութիւններ և լոյսեր է տալիս և անձամբ մեզ ծանօթացնում է իր ներքին մարդու, համակրութիւնների և հակակրութիւնների հետ։ Սպէնսէր միշտ մենակեաց, լռակեաց կեանք է վարել, միշտ խոյս է տուել ընկերութիւններից, կեանքի ժխորից, տենդից։ Նա չէ ուզեցել, որ իր անունի շուրջը աղմուկ բարձրացնեն։ Ահա այս պատճառով էլ նրա խորհրդաւոր կեանքի վրա ծփացող քօղի մերկացումը հետաքրքիր է։ Սպէնսէրը իրան մանաւորապէս հեռու էր պահում կանանցից, բայց սերտ բարեկամութեամբ կապված էր Ժօրժ Էլիօտի, անգլիացի հռչակաւոր գրագիտուհու հետ։ Էվօլիւցիոնիստ մեծ խորհողը հիանում էր գլխաւորապէս այն զօրեղ իմացականութեան վրա, որը Ժօրժ Էլիօտին ամենաօժտված կիներից բարձր և ամենանշանաւոր տղամարդկանց հաւասար էր կացուցանում։

Ինքնակենսագրութիւնը բաղկացած է երկու հատորից։ Ոճը պարզ է և յստակ ու չէ նմանում այն գիտական և հետևաբար անզարդացածների համար մութ ոճին, որ Սպէնսէր առհասարակ գործ է ածում իր միւս հեղինակութիւնների մէջ։ Իւմօր, անգլիական սրախօսութեան այդ բնորոշ ձևը՝ քիչ է երևում Ինքնակենսագրութեան մէջ։ Սպէնսէր իւմօր է գործ դնում այն ժամանակ միայն, երբ նա խօսում է Բօկլի մասին, որին քիչ է սիրում, Կանտի մասին, որով բնաւ չէ հիանում, և Պլատօնի մասին, որը պարզապէս անտանելի է գտնում։ Նա համակրում է շատ քիչերին՝ Հէքսլէյին, Տինդալին, Ջօն Ստիւարտ Միլլին, Մառի Էվանսին (Ժօրժ Էլիօտ) և մի քանի ուրիշներին։

Ինքնակենսագրութիւնը բաղկացած է երկու մասից, որոնց առաջինը առանձնապէս շահագրգիռ է, որովհետև նա ընթերցողին ծանօթացնում է, ինչպէս ինքն է ասում. «իր անհատականութեան արմատների հետ՝ նախնիքների հողի մէջ»։ Սպէնսէր հօրից ժառանգում էր իր մարտնչող բնաւորութիւնը, և մօրից այն համբերատար ոգին, որով նա առաջ էր տանում, առանց վհատութեան, իր կուի գործը։ Շատ գիտունների նման նա սկսեց միջատների, թիթեռնիկների հաւաքածուներ կազմելով և սովորեց դասակարգութիւններ և խոր դիտողութիւններ անելու գաղտնիքը։ Կարդալուց աւելի հաճելի էր նրա համար դիտել և դասաւորել։ Քիչ էր հետաքրքրվում գրքերով։ Եւ անկեղծօրէն խոստովանում էր իր տգիտութիւնը հեղինակների մեծամասնութեան մասին։ Այդ տգիտութիւնը այն աստիճան մեծ էր, որ մարդ ուղղակի զարմացած է մնում թէ, ինչպէս նա կարողացաւ իր անընթերցասիրութեան հակառակ, տէր դառնալ այնքան բազմակողմանի ու խոր ծանօթութիւնների։ Այն օրից, երբ նա սովորում է գիտական ճշմարտութիւնները, նրա միտքը հակվում է դէպի գրական աշխարհայեացքը։ Իրանով պէտք է բացատրել իր խորշանքը՝ գերընկանով մեկնվող բաների մասին։

Սպէնսէրի կեանքը կատարելապէս լիքը եղաւ։ Նա պատմում է մի շարք գրաւիչ էջերի մէջ թէ ինչպէս դարձաւ հրապարակախօս, յետոյ ինժեներ, ինչպէս սովորեց գծագրութիւնը, երաժշտութիւնը, մեքենագիտութիւնը, քիմիան, ելեկտրականութիւնը, և աշխատանքի տարբեր ճիւղում, (պօլէմիկական յօդուածների խմբագրութիւնը) և այլն և այլն։

Նրա մտերիմները հաւաստում են, որ նրա դիւրագրգռութեան պատճառը տկար առողջութիւնն ու մտքի միշտ լարված դրութիւնն էր։ Նա յաճախ կծու լեզու էր գործ ածում և նրա դատողութիւնները չափազանց խիստ էին իրերի և մարդկանց մասին։ Սիրում էր երաժշտութիւնը, բայց միւս կողմից ատում էր դիւցազներգական բանաստեղծութիւնը, առանց խնայելու նոյն իսկ Հոմերոսին։ Իր վերաբերմամբ խստապահանջ՝ խստապահանջ էր և ուրիշների վերաբերմամբ։ Նրա մանաւոր քարտուղարը Վիլեամ Հանրի Հըգսըն՝ ասել է. «Ես բարոյապէս մեծ ու ազնիւ մարդկանց շատերին եմ պատահել, բայց երբէք չեմ հանդիպել մէկին, որ բարոյապէս աւելի բարձր լինէր քան Հերբերտ Սպէնսէրը... Արդարութիւնը նրա կեանքի գերագոյն օրէնքը եղաւ»։

Հեշտութեամբ կարելի է, ուրեմն, ըմբռնել այն ազդեցութիւնը, որ գործեց նրա վրա նրա առողջական անապահով դրութիւնը։ Այդ բանը նրան ստիպեց քիչ աշխատել, որովհետև աշխատութիւնը նրան շատ էր սպառում, և հետևաբար աւելի շատ մտածել։ Եթէ նա աւելի քաջառողջ եղած լինէր, անկասկած աւելի շատ պէտք է մուտք գործած լինէր ընկերութիւնների մէջ և նուազ պիտի կենտրոնացնէր իր մտածումները իր հսկայական գործի վրա, որին նուիրվեց իսկական հերոսութեամբ։

Ինքնակենսագրութիւնը կարելի է բնորոշել հետևեալ միակ նախադասութիւնով. «դա հայելին է մի հոգու, որ ամբողջապէս բնակվում էր մի հրաշագործ և զուցէ իր կազմուածքով միակ ուղեղի մէջ»։

Տ. Զաւէն

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, սեպտեմբերի 20-ին

Խնդրում եմ տպել հետևեալը. Ի գիտութիւն Ատրպատականի Թեմի զանազան տեղերում գոյութիւն ունեցող ընթերցարանների և գրադարանների յայտնում եմ, որ. արդէն այս ամառ ես ուղարկեցի Թաւրիզ, Հայուհեաց Բարեգործական Ընկերութեան բաւական թւով գրքեր, ամեն մի գրքից մի քանի օրինակ, որպէս զի ընկերութիւնը բաժանէ ձրիաբար այդ ընթերցարաններին և գրադարաններին։ Այդ պատճառով ընթերցարանների և գրադարանների վարչութիւնները պէտք է ուղղակի դիմեն Հայուհեաց Բարեգործական Ընկերութեան վարչութեան և նրանից ստանան գրքեր։

Հ. Առաքելեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պետերբուրգի կանանց ինստիտուտի դիրէկտոր պալատական մանկաբարձ Օտտը պաշտօնական թուղթ է ներկայացրել Պետերբուրգի դպրոցական շրջանի հոգաբարձուին, որով խնդրում է նշանակել բժշկական ինստիտուտի պաթօլօգիական անատոմիայի ամբիոնի իսկական լաբօրանտ կին բժիշկ Բուրցեվային։ Հոգաբարձուն, այդ առիթով օրէնքի մէջ բաւարար փաստեր ու ցուցումներ չը գտնելով, դիմել էր ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեանը՝ կարգադրութիւն խնդրելով։ Մինիստրութիւնը բացատրել էր, որ համաձայն այս տարվայ մայիսի 10-ին այդ ինստիտուտի համար Բարձրագոյն հաստատված կանոնների 30-դ յօդուածի, լաբօրանտներն ընտրվում են Ռուսաստան որ և է բարձրագոյն դպրոց աւարտած անձերից։ Բայց որովհետև այդ կին-բժիշկն էլ աւարտել է պետական բարձրագոյն դպրոցներից մէկում, ուրեմն և նա իրաւունք ունի լաբորանտ լինելու։

—

«Нов.» լրագրի ասելով, Վարշավայի հրէայ երդուեալ հաւատարմատարներից մէկը, հրաւիրված լինելով իբրև վկայ, հրաժարվել էր երդում տալուց, գտնելով, որ հրէաների համար որոշված երդումի ձևն իր համար վիրաւորական է։ Վարշավայի նահանգական դատարանը, քննելով այդ գործը և լսելով երդուեալ հաւատարմատարի բացատրութիւնները, գտել է նրանց յարգելի և ազատել է փաստաբանին դիսցիպլինար պատասխանատուութիւնից։

—

Առաջ ենք բերում հետևեալ տեղեկութիւնները Ռուսաստանի 42 նահանգների գրագիտական վիճակի մասին։ Հաշիւներից երևում է, որ ամենամեծ տոկոս գրագէտների տալիս է Պետերբուրգի նահանգը—55,1%, իսկ ամենից քիչը Կարսի շրջանը—10,8%։ Ընդհանրապէս գրագիտութիւն կանանց մէջ աւելի նուազ է, քան տղամարդկանց։ Օրինակ՝ Պետերբուրգի նահանգում գրագէտ տղամարդիկ 65,2% են կազմում, իսկ կանայք 42,8%։ Իսկ Վեատկայի նահանգում կանանց 7,5%-ն է գրագէտ, Սմօլենսկի նահանգում—71%, Սիմբիրսկինը՝—7%, Պենզայում—6,3%։—Բարձրագոյն կրթութիւն ըստացած մարդիկն արդէն չափազանց միկրոսկօպիական տոկոս են կազմում։ Նոյն իսկ քաղաքներում նրանց ընդհանուր թիւը հասնում է 0,76% ի, իսկ գաւառում միայն 0,02%։ Պետերբուրգում անգամ բարձրագոյն կրթութիւն ստացած անձերը կազմում են ազգաբնակութեան 2,1% միայն, Մօսկվայում—1,3%, Օդեսայում—0,78%... Էլ ինչ ասել գիւղերի մասին։ Այս թւերն առաջ բերելով, «Н. В.» լրագիրն իր կողմից աւելացնում է. «Ի զուր չէ որ մեզանում բարձրագոյն կրթութիւն ստացող բոլոր անձերին նշան են տալիս։ Դա նրա համար է, որ չը կորչեն նրանք»։

—

Ստացանք բժ. Գ. Սարգսեանցի հեղինակած «Օգտակար եւ վնասակար Միկրոբներ»—Օդի Փոշին» բրօշիւրները նկարներով, արտատպումն «Մուրճ» ամսագրից։ Տպված է Թիֆլիս, 1904 թ. գինն է 15 կ.։

—

Ստացանք Գէորգ Ղասապեանի «Դալուսի և Նուշանիկի պսակուիլը» դրքոյկը», հարսանեկան պատկեր Ալէքսանդրօպօլի կեանքից, տպված Ալէքսանդրօպօլ, 1904 թ. գինն է 12 կօպէկ։

—

Թիֆլիսի նախկին նահանգապետ իշխան Շերվաշիձէի նախաձեռնութեամբ, համարեա բոլոր գիւղական հասարակութիւնների մէջ հիմնվեցին հասարակական շտեմարաններ, հաւաքվեց ամբողջ նահանգի մէջ թէ դրամով և թէ ցորենով, երկու միլիօն րուբլու գումար։ Իշխան Շերվաշիձէն հէնց այն ժամանակն ուղարկեց ուր հարկն է հաստատել տալու այդ շտեմարանների կանօնադրութիւնը, սակայն բարձր իշխանութիւնը ինչ ինչ պատճառներով յետաձգեց այդ կանօնադրութեան հաստատութիւնը։ Այժմ հաստատված և հրատարակված է այդ կանօնադրութիւնը։

—

Առևտրական նաւագնացութեան և նաւահանգիստների գլխաւոր վարչութիւնը մշակել է օրինակելի նաւաշինարանի մի ծրագիր։ Այդ նաւաշինարանը կառուցվելու է Պետերբուրգի նաւահանգստում։ Դրա համար պահանջվում է մէկ միլիօն րուբլի ծախք։

—

Հաղորդակցութեան ճանապարհների մինիստրութիւնը կարգադրութիւն է ուղարկել բոլոր ռուսական երկաթուղիների վարչութիւններին, որ կայարանների բողոքի մատեանների մէջ, բացի նրանց մէջ գրված բողոքներին վերաբերեալ վճիռը, որ կայացրել են տեղական երկաթուղային վարչութիւնները, գրվեն նաև մինիստրութեան բարձր ատեանների կարծիքներն ու նկատողութիւնները եղած գանգատների առիթով և հաղորդվեն այդ կարծիքները գանգատաւորներին։

—

«Н. В.» լրագիրն ասում է, որ Մարիինսկի կայսերական թատրօնի բեմից հեռանում է օպերայի Պապաեանը, որը չը նայելով այն աննպաստ պայմաններին, որոնց մէջ նա բեմ դուրս եկաւ, կարող եղաւ կարճ միջոցում գրաւել հասարակութեան համակրանքը։

—

Անցեալ օրը, սեպտեմբերի 20 լոյս 21-ի գիշերը անյայտ մարդասպանի ատրճանակի մէկ հարուածով գնդակահար է եղել V քաղաքամասի հայ դռնապաններից մէկը։ Մարդասպանը փախել է։ Ոստիկանութիւնը ձեռք է առել հարկաւոր միջոցները սպանողին ձերբակալելու համար։

—

Հիւսիսային Կովկասի մի քանի կէտերում երդուեալ դատաւորների ինստիտուտը մտցնելու խնդիրը վերջնականապէս կը լուծվի 1904 թւի վերջին։

—

ՍԱՄԱՐՂԱՆԴԻՑ մեզ գրում են սեպտեմբերի 9-ին. «Ամսիս 8-ին, այստեղի քաղաքային հասարակական թատրօնում հայ սիրողների խումբը—Ռուբէն քահանայ Բէկ-Գիւլեանցի ղեկավարութեամբ — ներկայացրեց՝ «Ընտանեկան գաղտնիք» և «Փաստաբանի մտ» վօդըվիլը։ Զուտ եկամուտը յատկացնվելու է մեր գաղութի չքաւոր հայերին։ Ներկայ էին մեր գաղութի բոլոր անդամները՝ շատ քիչ բացառութեամբ։ Խաղը անցաւ բաւարար կերպով։ Սիրողների մէջ նոր ույժեր ևս աւելացան։ Տիկ. Ուրէկլեանց այստեղ առաջին անգամ բեմ դուրս գալով՝ բաւական աջող կատարեց իր դերը։ Ցանկալի է, որ յարգելի տիկինը մշտական մասնակցէր սիրողների տուած ներկայացումներին»։

—

ԱՍՏՐԱԽԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Այս քանի օրս տեղիս վելօսիպեդիստների այգում տեղի ունեցաւ խմբապետ պ. Նիկ. Մէղնիկեանի համերգը։ Այս անգամ պ. Մէղնիկեան փորձել էր Աստրախանի ռուսաց դրամատիքական ընկերութեան խմբի անդամներով դուրս գալ ռուս հասարակութեան առաջ և իր ծրագիրը կազմել էր յայտնի երաժիշտների բաւական ծանր կտորներից և, պէտք է ասած, այդ պատասխանատու կտորները պ. Մէղնիկեան կատարեց ամենայն բարեխղճութեամբ։ Գեղեցիկ էին մանաւանդ նորվէգիական լեգենդան և Րուբինշտէյնի «Դև» օպերայից, որոնցից առաջինը ժողովրդի միաձայն ցանկութեամբ կրկնվեց։ Համերգին մասնակցում էին աստրախանցիներին լաւ ծանօթ ջութակահար պ. Աղամալին, երաժիշտներ՝ Պալիծէ և Շենտագ։ Պ. Մէղնիկեան մտադրութիւն ունի մօտ ապագայում տալ զուտ հայկական համերգ. կատարեալ աջողութիւն ենք ցանկանում նրան»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

Ինչպէս պորտ-արտուրցիները իմացան Լեաոեանի ճակատամարտի մասին։ «Echo de Paris» թերթի թղթակիցը պատմում է, ըստ պետերբուրգեան աղբիւրների, թէ ինչպէս Պորտ-Արտուրի պաշարված պահակազօրքին հասաւ Լիաօեանի ճակատամարտի լուրը։ Ճապօնացիները բաց են թողնում կամ զուցէ դիտմամբ

ուղարկում են չինացիներ, որոնք իրանց հետ բերում են Պորտ-Արտուր ճապօնական լրագիրներ ռուսաց պաշտօնական զեկուցումների արտատպութեամբ Լեաօեանը թողնելու և դէպի Մուկդէն նահանջելու մասին։ Ի հարկէ, բացի այդ զեկուցումներից ճապօնական լրագիրներում զետեղված էին և Օյեամայի ու Կուրօկիի զեկուցումները, ճապօնական յաղթութեան և ռուսական անաջողութեան չափազանցրած նկարագրութիւնը այն ձևով, թէ ռուսները կատարեալ պարտութիւն են կրել և անկարգ կերպով փախել։ Այդ բոլորը, գեներալ Նոգիի հաշւով, պէտք է հիասթափութիւն առաջ բերէր և սարսափ ու վարհուրանք ներշնչէր Պորտ-Արտուրի քաջ պաշտպաններին։ «Новый Край» լրագիրը տպեց մի քանի քաղուածներ այդ դիտաւորեալ տեղեկութիւններից, որի համար դադարեցրվեց։ Գեներալ Ստեսսելը իր հրամանագրի մէջ աշխատեց բարձրացնել պահակազօրքի ոգին։ Նա դիմեց զօրքերին փայլուն ճառով, որի մէջ յիշեցրեց նրանց պարտականութեան մասին։ Դիմելով պահակազօրքին և քաղաքացիական ազգաբնակութեան, նա ասաց. «Իմացէք, որ ձեզ վրա նայում է ամբողջ աշխարհը։ Ժամանակաւոր հիասթափումների մէջ Պորտ-Արտուրը պէտք է կատարէ իրան բաժին ընկած դերը—պահպանել Ռուսաստանի փառքը, որը վերջ ի վերջոյ պէտք է ընկճէ իր թշնամիներին։ Մենք չենք լինի դիջողները։» Այդ լուրը, ինչպէս հաստատում է թղթակիցը, պօրուչիկ Բաղգեվիչը բերեց Չիֆու, որտեղից և հեռագրով հաղորդեցին Պետերբուրգ։ «Ֆրանկֆուրտեան Լրագրին» հեռագրում են Շանխայից, որ այդտեղ ստացված մի ճապօնացի օֆիցէրի մասնաւոր նամակը հաղորդում է, թէ ճապօնացիների առաջապահ գծերը արդէն 4 կիլօմէտրով միայն հեռու են կանգնած Պորտ-Արտուրից և իրանց դիրքերից տեսնում են քաղաքը և նաւահանգստում կանգնած նաւերը։ (Рус. Вѣд.)

Տրամադրութիւնը Տօկիօում։ «Standard» լրագրին գրում են, որ Տօկիօի լրագիրները լռելեայն համաձայնութեամբ դադարեցրել են բոլոր դատողութիւնները խաղաղութեան մասին, յանձնարարելով երկրին կանգ չառնել ոչ մի զոհի առաջ պատերազմի աջող աւարտման համար։ «Նիչի-Նիչի» լրագիրը, քննելով երկրի տնտեսական վիճակը, գոհունակութիւն է յայտնում այն առիթով, որ առևտուրը և արդիւնաբերութիւնը չեն դադարել և գործում են, չը նայելով պատերազմին։ «Ժիժի-Շիմպօ» լրագիրը, շօշափելով անգլօ-ճապօնական դաշնակցութեան հարցը, առաջարկում է, դաշնագիրը վերանորոգելիս, որը պէտք է տեղի ունենայ երկու տարուց յետոյ, հոգ տանել լայնացնելու Անգլիայի և Ճապօնիայի շահերի հանրութեան շրջանը։ Լրագրի կարծիքով, համաձայնութիւնը երկու երկիրների մէջ պէտք է վերաբերի ոչ միայն Չինաստանին, այլ և Կորէային։ Պատերազմը—ասում է լրագիրը—կը լինի երկարատև և արիւնահեղ. Նրա աւարտումից յետոյ ճապօնացիները անպայման պէտք է ապահովցնեն իրանց ազդեցութեան շրջանի ընդարձակումը։ Սախալինը կղզին պէտք է անցնէ Ճապօնիային։ Ցամնայն դէպս Ճապօնիայի համար պէտք է բացվի գործունէութեան նոր լայն դաշտ։ Միւս կողմից, Անգլիան օգտաւէտ պէտք է գտնէ իր համար՝ ապահով լինելու Ճապօնիայի օգնութեան մասին, եթէ բրիտանական շահերին Պարսկաստանում և Հնդկաստանում կը սպառնայ Ռուսաստանը։ (Рус. Вѣд.)

Ճապօնացիները դժգոհ են գեներալ Նոգիից։ Ճապօնիայում անհամբերութիւն են արտայայտում Պորտ-Արտուրի մօտ կրած անաջողութիւնների առիթով։ Այդ տրամադրութիւնը նկատելի է լրագիրների առաջնորդող յօդուածներում, որոնք հարց են տալիս, թէ ինչու գեներալ Նոգիին չէ աջողվում վերցնել բերդը։ Մի լրագիր գրում է, թէ նա ցանկանում է ուղարկել գեներալ Նոգիին մի սուր խէնջալ խարակիրի կատարելու։ Ուրիշ լրագիրներ, որոնք յայտնել էին Պորտ-Արտուրի անկման մասին, ընկել են մեայլ լռութեան մէջ։ Ճապօնիայում սկսել են հասկանալ, որ Պորտ-Արտուրի առումը դժուար գործ է։ Նոգիի կատաղի կռիւներից յետոյ ունեցած վերջին անաջողութեան առիթով այժմ ամենքը այն կարծիքն են յայտնում, թէ Պորտ-Արտուրը կարող է դեռ երկու-երեք ամիս դիմանալ։ Լեաօդունեան թերակղզուց Տօկիօ հասած վիրաւոր զինւորները հաղորդում են, որ ռուսները կռւում են յուսահատաբար։ Պաշարողներին սոսկալի վնասներ են հասցնում ֆուգասները. ռուսները գիշերով նոր ֆուգասներ են դնում։ (С. П. Вѣд.)

ԽՕԼԵՐԱՆ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆՈՒՄ

—

Բարֆրուշ, սեպտեմբերի 15-ին

Պարսկաստանի ամեն կողմերից լսվում է, որ էլ թէ խօլերան չքացել է, բայց մենք հաւանական ենք համարում, որ ամեն տեղ զոհերի թիւը շատ է պակասել և ոչ թէ բոլորովին չքացել է։ Այստեղ զոհերի թիւը ուրիշ տեղերի նման չէ հասնում 50—100-ի, այլ օրեկան 5—10 հոգու։ Այժմ էլ այստեղ օրեկան 3—5 զոհ է տանում. նոյնն է շրջակայքում։

Ով չը գիտէ, որ Պարսկաստանում տգիտութիւնը և մոլեռանդութիւնն է եղել պատճառը այսքան խօլերային զոհերի։ Ականատես պարսիկ ուխտաւորի պատմելով, Մէշէդում խօլերային դէպքեր եղել են յայտարարվելուց 10—15 օր առաջ, բայց որովհետև մեռնողները բաստումն *) էին լինում և մեռելներին գիշերն էին թաղում ու ծածկում ամբոխից, որ ուխտաւորները չը վախենան, յայտնի չէր լինում. մանաւանդ մեռնողները ուխտաւորներից էին լինում։ Միայն այն ժամանակ յայտնի դարձաւ, երբ զոհերի թիւը հասել էր 50/60-ի և բաստից դուրս էլ մեռնողներ կային։ Պէտք է ասած, որ Մէշէդի բաստը ահագին տեղ է գրաւում և կարելի է ասել ամբողջ շուկան և քաղաքի մեծ մասը բաստ է հաշւում, որովհետև պատկանում է սրբատեղին, որտեղ մուտք չունի ոչ մուսուլմանը։ Համաճարակի սկզբից այդպէս ծածկում էին և ամեն տեղ, մինչև որ զոհերի թիւը հասնում էր տասնեակների կամ հարիւրների։

Որքան էլ որ պարսիկ ամբոխը խօլերան աստուածային պատիժ է համարում, ինչքան էլ ասում է, որ փախչելով կամ բժշկական միջոցներով չէ կարելի ազատվել այդ պատժից, բայց հակառակն է իրականութեան մէջ։ Ինչ տեղ խօլերան մուտք է գործել, ամբոխը շտապով փախել է։ Ուխտաւորներից շատերը հէնց իրանց եղբօրը կամ մօտ ազգականներին թողել են ճանապարհին և փախել, երբ հիւանդացել են, առանց նոյն իսկ լաւ իմանալու խօլերայով են հիւանդացել թէ ոչ, վերցնելով հիւանդի ձին, փողը և իրերը։ Այդպիսի թողած մեռած կարծվածներից մի քանիսը առողջացել են և եկել։

Պարսիկ ամբոխի արհամարհանքը դէպի բժշկութիւնը հակառակ է նոյն իսկ Մահմէդի վարդապետութեան։ Այդ վարդապետութեան օրէնքով հիւանդը պարտաւոր է հնազանդվել բժշկի տուած խորհուրդներին։ Յայտնի է, որ ամեն տեսակ ոգելից ըմպելիքներ արգելված են իսլամին, բայց երբ բժիշկը պատուիրէ գործածել, հիւանդը պարտաւոր է լսել։ Անձի պահպանութիւնը (հեֆսը բադան) պարտաւորութիւն է իսլամի օրէնքով։ Նոյն իսկ եթէ պատահելու լինի դէպք, որ իսլամի հետևողներից մէկին առաջարկելու լինեն հաւատուրացութիւն կամ մահ, պէտք է ընտրէ առաջինը, ի հարկէ յարմար դէպքում նորից վերադառնալու պայմանով։ Ահա թէ մինչև որտեղ են հասնում իսլամի վարդապետութեան օրէնքները. բայց ամբոխին հասկացնել է պէտք, իսկ մօլլաներին այդ ձեռնտու չէ։ Չէ որ հասկանալուց յետոյ ամբոխը փոխանակ բուզախանաներում կուրծք խփելու, լալու, ինչպէս անպաշտպան մի երեխայ, կը դիմէ բժշկի, իսկ բուզախանան և ամբոխի տգիտութիւնը մօլլի շահն է։ Ամբողջ 3 ամիս է քաղաքումս, կարելի է վստահօրէն ասել և ամբողջ Պարսկաստանում, շարունակվում են բուզախանաները, թազիաները, որոնցից օգտվում են մօլլաները. տուժում է ամբոխը, պատճառ է դառնում խօլերայի տարածվելուն։ Խօլերայի տարածվելուն շատ են նպաստում և պարսկական կեղտոտ բաղնիսները, սրճարանները, դէյլօնը։

Ռուս-ճապօնական պատերազմը և խօլերան շատ են ազդել և Պարսկաստանի վաճառականութեան վրա. քիչ չէ սնանկացողների թիւը։ «Աստուածային պատիժը» այս տարի շատ է. պատերազմ, խօլերա, մորեխ, կարկուտ, երկրաշարժ, վաճառականների սնանկութիւն և այլն։ Այդ բոլորից շատ է վնասվել Պարսկաստանը։

Ի. Տէր-Զաքարեանց

*) Իմամ Րըզայի գերեզմանի մօտ ապաստարան, ուր զանազան յանցաւորներ կամ բողոքողներ ապաստանում են։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Բ. Դուռը Ղալաթայի բանկիրների հետ բանակցութիւններ է անում 30—40 հազար թիւրքական ոսկի փոխառութեան համար։ Դա մեր հաշւով անում է մօտ 250,000—340,000 րուբլի։ Եւ այդքան գումարի համար մի ամբողջ կայսերական կառավարութիւն բանակցութիւններ է անում։

—Բազէլ քաղաքում (Շվէյցարիա) ներկայ սեպտեմբերի 13-ին բացվել է բանւորների օրէնական պաշտպանութեան միջազգային դաշնակցութեան III ընդհանուր ժողովը։ Դաշնակցութեան գլխաւոր քարտուղար Բաուէրը յայտնեց, թէ մի մարդ, որ չէ ուզում իր անունը յայտնել, 25,000 մարկ մրցանակ է նըշանակել այն անձի համար, որը կը հնարէ ամենալաւ պահպանողական միջոցը բանւորների արճիճից թունաւորվելու դէմ։

—«Vossische Zeitung» լրագրին հաղորդում են Էմդէնից, որ այնտեղ, արտաքին նաւակայանում կանգնած է մի նաւ, որ բեռնաւորված է Բալտեան էսկադրայի համար անհրաժեշտ վառելիքով։ Նաւի վրա գտնվում են մի քանի հնդիկներ, որոնց պէտք է վերցնեն ռուսական նաւերի վրա, որպէս զի ծառայեցնեն նրանց իբր հնոցապաններ, երբ անցնելու լինեն տրոպիքական ծովերով։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

20 սեպտեմբերի

ՉԻՖՈՒ, 19 սեպտեմբերի։ (Րէյտէր)։ Այստեղ եկած մի չինացի հաղորդում է այն շտուրմի մանրամասնութիւնները, որ սեպտեմբերի 13-ին աւարտվեց նրանով, որ ճապօնացիները կատարելապէս յետ մղվեցին, որի ժամանակ վերջինների կորուստները, ամենապակասը հաշւելով, 50,000 հոգուց աւելի էին։ Գլխաւոր յարձակումը կատարվում էր բերդի արևմտեան և հիւսիս-արևմտեան կողմերի վրա. նրանից առաջ տեղի ունէր ռմբակոծութիւն։ Ապա ճապօնացիները Շուիշինից առաջ խաղացին Իտշանի վրա, որ գտնվում է մէկ կիլօմէտր հեռաւորութեան վրա։ Տեղի ունեցաւ կատաղի ճակատամարտ։ Ճապօնացիները դըժուարութեամբ, մէկը միւսի ետևից, գրաւեցին առաջապահ ամրութիւնները, որի ժամանակ տեղի ունեցան ձեռնամարտ ընդհարումներ։ Ամրացրած փոսերը լցվեցին մարմիններով։ Մնացածները յետ քաշվեցին։ Րէդուտը մարտկոցի առաջ յամառ դիմադրութիւն էր ցոյց տալիս բոլոր յարձակումներին, բայց, վերջապէս, բերդապահ զօրքը ստիպված էր յետ քաշվել դէպի Իտշան մարտկոցը, որին թշնամին երեք անգամ մօտենում էր հէնց նրա պատերի տակ, բայց համարեա ամբողջովին ոչնչացան հրացանների և գնդաձիգների սարսափելի կրակից։ Այդ ժամանակ յետ նահանջման նշան տրվեց։ Ճապօնացիները յետ քաշվեցին մինչև բէդուտ, ուր դիմացան, չը նայելով սարսափելի ռմբաձգութեանը ռուսների կողմից։ Մի և նոյն ժամանակ մի դիվիզիա արշաւում էր Ազաւնու ծովախորշից, սակայն ծովային թնդանօթների սպանիչ կրակի պատճառով Լեաօտեշան մարտկոցից, ճապօնացիները չը կարողացան մօտենալ ռուսների ամրութիւններին։ Ծովային թնդանօթները դըրված են այնտեղ հանգուցեալ ծովապետի դըրդմամբ, որը համոզեց Ստեսսէլին այդպիսով շահագործել նաւերի զինւորութեան մի մասը։ Ճապօնացիների այդ կրկնվող անաջողութիւնները նպաստում են բերդապահ զօրքի քաջալերութեանը։ Ոչինչ փաստեր չը կան, որոնք արդարացնէին ճապօնացիների այն համոզմունքը, թէ բերդը պէտք է շուտով ընկնի։

ԼԵԱՕԵԱՆ, 15 սեպտեմբերի։ (Րէյտէր)։ Տանկինտինից գնացող ռուսական զօրաբաժինը երևաց ճապօնական զօրքի աջ թևի մօտ։ Արշաւումը պաշտպանվում է հեծելազօրքով և հետևակ զօրքով երկու թնդանօթներով։ Ռուսները կրակ էին թափում ճապօնական առաջապահակների վրա, բայց տասն և հինգ անգամ կրակելուց յետոյ, հեռացան։ Երեկոյեան Կուրօկիի ձախ զօրաբաժնի առաջապահ մասերը գրաւեցին այն բլուրը, որ գտնվում է ետնտայեան կայարանից դէպի արևելք։ Խունխէ գետը պաշտպանված է 10,000 կազակներից։ Հետևակ զօրքի 4—5 դիվիզիաներ զետեղված են հէնց Մուկդէնի մօտ։ Երկու դիվիզիա գտնվում է Խօգէյպուի մօտ և երեքը Ֆուշանի մօտ։ Կորէական ամբոխը յարձակում գործեց ճապօնական զօրաբաժնի վրա Կօկսանում Սէուլ-Ֆուզանեան ճանապարհի վրա. 7 ճապօնացիներ սպանված են։ Նոյնանման բռնութեան մասին հաղորդում են Հվանչժուից, դէպի հարաւ Սէուլից. այնտեղ 60 կորէացի զինւորներ ներս խուժեցին ճապօնական կօլօնիա և վիրաւորեցին մի քանի մարդկանց։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 20 սեպտեմբերի։ Ցերեկվայ $12^1/_2$ ժամին Նոր Պետերհօֆ վերադարձաւ Օդեսայի զինւորական շրջանից Թագաւոր Կայսրը Մեծ Իշխան Միխայիլ Ալէքսանդրօվիչի հետ։

ՏՕԿԻՕ, 20 սեպտեմբերի։ (Րէյտէր)։ Ծովային դեպարտամէնտում տեղեկութիւն է ստացված, որ Արտուրի նաւահանգստի մուտքի մօտ ականներ որսող ռուսական շոգենաւը դիպաւ ականին և ջրասոյզ եղաւ սեպտեմբերի 7-ին։ Ծովային դեպարտամէնտի օֆիցէրները կարծում են, որ ռուսների մօտ փոքր շոգենաւերի պակասութիւն է զգացվում, որոնք շատ օգտաւէտ են ականներ որսալու համար։

ՇԱՆԳՀԱՅ, 20 սեպտեմբերի։ Ռուսական պատերազմական նաւը, ինչպէս կարծում են «Բայանը», խարիսխ գցեց Գուպլաֆում, Խանչժօուեան ծովածոցում։ Երկու շոգենաւ դուրս եկան այնտեղից քաշելու համար նրան դէպի Շանգհայ։

ՉԻՖՈՒ։ Սեպտեմբերի 20-ին։ (Րէյտէր)։ Ստացված է Ստէսսէլի պաշտօնական զեկուցումը՝ գրված սեպտեմբերի 16-ին, որ հաստատում է ճապօնացիների յարձակման անաջողութիւնը՝ որ սկսվել էր սեպտեմբերի 6-ին և վերջացել սեպտեմբերի 9-ին։ Կռիւը չափազանց կատաղի էր։ Ճապօնացիների պարտութիւնից յետոյ Ստէսսէլ հրատարակել է հետևեալ յայտարարութիւնը.—«Փառք և գոհութիւն Աստուծուն, փառք մեր բերդապահ հերոսական զօրքին. փառք Իլման, Զիչեվ և Պօգօրսկի հերոսներին, մեր զօրապետներին և օֆիցէրներին. փառք և խորին շնորհակալութիւն մեր քաջ կամաւոր զինւորներին, որոնք դուրս վանեցին թշնամիներին խրամատներից և կործանեցին նրա ամրութիւնները։ Տէր Աստուածն օգնեց մեզ յետ մղել թշնամուն. Փառք Տէր-Աստծունւ։» Կամաւոր զինւորների մի զօրաբաժնի յանձնարարված էր յետ առնել մի բարձր բլուր, որ գրաւել էին ճապօնացիները։ Համաձայն այստեղ ստացված մի պաշտօնական նամակի, յարձակումը սկսվեց սեպտեմբերի 6-ին դիրքերի ամբողջ գծի վրա և տևեց 4 օր։ Բարձր բլուրը, որի դիրքը կարևոր էր ռուսների համար, ենթարկվեց մի քանի անգամ ճապօնացիների յարձակման, որոնք բարձրանում էին ժայռերի վրա, ինչպէս մրջիւններ։ Սեպտեմբերի 9-ի գիշերը ճապօնացիներին աջողվեց վերջնականապէս գրաւել բոլորը՝ կրելով ահագին կորուստներ։ Որովհետև նրան յետ առնելու փորձը չափազանց վտանգաւոր էր, ուստի Ստէսսէլ հրաժարվեց յարձակման հրաման տալուց, այլ հարցրեց, թէ չը կա՞ն արդեօք կամաւոր ցանկացողներ։ Յարձակումն գործելու ցանկութիւն յայտնեցին ամենքը. նա ընտրեց կարևոր թւով կամաւորներ և նրանց հրամանատար նշանակեց կապիտան Զիչեվին և լէյտէնանտ Պօգօրսկուն։ Օֆիցէրներն և զինւորները վերցրին փոքրիկ ռումբեր, որոնց օգնութեամբ յարձակումն գործեցին ճապօնացիների ամրութիւնների վրա՝ գցելով նրանց ամեն կողմ։ Ականները պայթում էին ընդհանուր կռւի ժամանակ՝ նըշանաւոր չափով կորուստներ հասցնելով ճապօնացիներին։ Թշնամու կորուստի ընդհանուր թիւը ռուսները համարում են 10,000 մարդու չափ։

21 սեպտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ «Ռուսաց հեռագրական գործակալութիւնը» խնդրում է հրատարակել հետևեալը. «Գաւառում տարածվում են լուրեր, թէ նրա հեռագիրները լինում են երկու տեսակ. 1) գործակալներից, որոնք ստանում են հաւաստի, ստուգված լուրեր, 2) ուրիշ անձերից, որոնք հայթայթում են ոչ ճիշդ լուրեր։ Այդ լուրերը զուրկ են որ և է հիմքից։ Կայսրութեան մէջ գործակալութիւնը օգտվում է բացի պաշտօնական տեղեկութիւններից, որոնք ստացվում են համապատասխան կառավարչական աղբիւրներից, միայն իր աշխատակիցներով, որոնք ունեն որոշված վկայականներ և յայտնի են նահանգական իշխանութեան։ Այդպիսի աշխատակիցներ առ 18 սեպտեմբերի 1904 թ. կայսրութեան մէջ կան 777 հոգի։ Գործակալութեան աշխատակիցները միատեսակ օգտվում են գործակալների իրաւունքներով և միատեսակ պատասխանատու են իրանց հաղորդած տեղեկութիւնների ճշդութեան և իր ժամանակին լինելու մասին և հաւասարապէս օգտվում են, իրանց գործունէութեան մէջ, տեղական իշխանութեան աջակցութեամբ, համաձայն ներքին գործերի գլխաւոր կառավարութեան 1902 թ. օգոստոսի 15-ի № 7061 շրջաբերականի։ Արտասահմանից գործակալութիւնը տեղեկութիւններ է ստանում «Հաւասի գործակալութիւնից»—Պարիզ, «Րէյտէրից»—Լօնդօն, «Կօրրեսպօնդէնտ Բիւրօ»—Վիէննա, «Ստեֆանի»—Հռօմ, «Րիտ-

ցատ—Կոպէնհագէն, «Ավինսկա Տելեգրամ-բիւրօ»—Ստոկհօլմից, «Ասօսիէյտէտ Պրէս»—Նիւ-Եօրկ և այլն,—գործակալութիւններ, որոնք նրա հետ պայմանագիր ունեն: Բացի դրանից գործակալութիւնը ստանում է տեղեկութիւններ 16 սեփական թղթակիցներից: Բոլոր հեռագրերը գրաքննվում են կառավարութեան դրա համար նշանակված անձանց ձեռքով:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Պաշտօնական տեղեկութիւններ չեն ստացված հեռաւոր Արևելքից սեպտեմբերի 19-ի և 20-ի—Թագուհի Կայսրուհի Մարիա Ֆէօդորովնան սեպտեմբերի 19-ին ժամանեց Բէրնստորֆ: — Թագաւոր Կայսրը [illegible] մինիստրի օգնականի նշանակվելը:

ՄՈՒԿԴԷՆ, 20 սեպտեմբերի: (Րէյտէր): Վիբօրգեան գունդը Լեաօեանի մօտ տեղի ունեցած կռւի մէջ ստացաւ 97 պարգևներ: Եապօնացիները գործունէութիւն են ցոյց տալիս Մուկդէնից դէպի արևմուտք: Նրանք ազատօրէն օգտվում են խունխուզների ծառայութիւններից որպէս խուզարկուներ: Խունխուզները աչքի են ընկնում իրանց քաջութեամբ: —Այդ կողմում ռուսական հեծելազօրը մեծ է: Ձիերի կազմը հիանալի է: Ճանապարհները լաւ են:—Արևելքում տեղի ունեցան մի քանի ընդհարումներ առաջապահ զօրաբաժինների միջև:

ԼՕՆԴՕՆ, 20 սեպտեմբերի: (Բերլինի վրայով): Ցզինդաօից հաղորդում են, որ այնտեղ գտնվող ռուս օֆիցէրները հաստատում են պօրտ-արտուրեան էսկադրայի նաւահանգստից դուրս գալու ենթադրութիւնը:

ՉԻՖՈՒ, 20 սեպտեմբերի: (Րէյտէր): Հաղորդվում են լրացուցիչ տեղեկութիւններ սեպտեմբերի 6-ի շտուրմի մասին: Յարձակումը սկսվեց ռմբակոծութեամբ, որ ուղղված էր բոլոր առաջապահ դիրքերի և ներքին մարդկոցներից շատերի դէմ: Աղբիւրները պաշտպանող բէղուտի ռմբակոծութիւնը սարսափելի էր: Սեպտեմբերի լոյս 6-ի գիշերը Ջրային բէզերվուարները և ինքն բէղուտը աւերակների կոյտեր դարձան: Բերդապահ զօրքը գիշերվայ քօղի տակ յետ քաշվեց դէպի գլխաւոր դիրքերը առանց կորուստների: Սեպտեմբերի 6-ին, ցերեկվայ չորս ժամին, եապօնացիները սկսեցին Բարձր լեռան շտուրմը: Իւրաքանչիւր անաջողութիւնից յետոյ նրանք նորից սկսում էին յարձակումը: Եապօնացիների վճռականութիւնը դիրքը վերցնելու համար ֆանատիկոսութեան էր հասնում:—Երբ լէյտէնանտ Պօդգուրսկի գնաց յարձակում գործելու, եապօնացիները ստիպված էին յետ նահանջել, որի ժամանակ մէկ բատալիօն ոչնչացաւ խրամատներում, իսկ միւս եապօնական զօրաբաժինը յետ մղվեց դէպի երկաթաթելային խափանարարները, ուր նրան սպասում էր Սիչէվի զօրաբաժինը, որը ի փախուստ դարձրեց նրան: Եապօնացիները երկու անգամ փորձեցին կրկին տիրել դիրքերին, բայց անաջողութիւն ունեցան:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 20 սեպտեմբերի: (Րէյտէր): «Նիժնի-Նօվգորօդը» անցկացաւ Բօսֆօրով և վերադարձաւ Սև ծով:

ՉԻՖՈՒ, 20 սեպտեմբերի: (Րէյտէր): Սեպտեմբեր 18-ին Պօրտ-Արտուրից հեռացած չինացիները պատմում են, որ ռուսական շրապնէլների և գնդաձիգների առաջացրած կոտորածը եապօնացիների շարքերում՝ զարհուրելի էր: Բլուրի լանջերը ծածկված էին այլանդակված և պատառ-պատառ եղած մարդկային մարմնի մասերով: Մի ամրացրած փոսում կամ տանշէայում չինացիները թաղեցին 300 եապօնացի և 200 ռուս: Ջրանցքը եապօնացիների ձեռքն է, բայց քաղաքը ունի ուրիշ աղբիւրներ էլ, որոնք կանցնեն թշնամու ձեռքը, երբ քաղաքն առնվի: Ամենայն օր մորթում են 30 էշ միս ստանալու համար: Ձուի հատը արժէ 50 կօպէկ:

ՏՕԿԻՕ, 20 սեպտեմբերի: (Բերլինով): Մինիստր-նախագահ Կատցուրան մի ճառ արտասանեց, որի մէջ ասաց, որ պատերազմը դեռ երկար կը շարունակվի և եապօնական ազգը պէտք է պնդէ, որ հասնէն վճռական աջողութիւնների և պէտք է դրան համապատասխան զոհողութիւններ անէ: Մինիստրը յոյս ունի, որ ներքին վարչութեան մէջ սատտիկ խնայողութիւններ անելով նա կը կարողանայ խուսափել դրամական մեծ զոհողութիւններից:

ՇԱՆԳՀԱՅ, 20 սեպտեմբերի: (Րէյտէր): Այն տեղեկութիւնը, թէ «Բայեան» զրահանաւը դուրս է եկել Արտուրից և հասել է Շանգհայ, անհիմն է: Մօրուլինի լեռանցքի վրա երեք օրվայ ընթացքում ձիւն էր գալիս: Այժմ եղանակը ցուրտ է:

ՆԱԳԱՍԱԿԻ, 21 սեպտեմբերի: (Րէյտէր): Պօրտ-Արտուրի զօրքի մի յարձակման ժամանակ, երբ նրանք դուրս եկան բերդից, 4000 եապօնացիներից կենդանի մնացին միայն մի ունտէր-օֆիցէր և 12 զինուոր: Եապօնացիների ականային փորուածքները դէպի Պօրտ-Արտուրի ամրութիւնները վերջացած են: Սեպտեմբերի 11-ին եապօնացիները օգտվեցին նրանցից, բայց հետևանքը դեռ ևս յայտնի չէ:

ՏՕԿԻՕ, 20 սեպտեմբերի: (Րէյտէր): Եապօնական բանկի վերատեսչի խորհրդակցութեան ժամանակ ուրիշ դրամատէրերի հետ որոշվեց անել պատերազմական ներքին հինգ տոկոսաբեր փոխառութիւն 80,000,000 իեն գումարի: Այս փոխառութիւնը վերջինը կը լինի այս տարվայ ընթացքում:

ՏՕԿԻՕ, 21 սեպտեմբերի: (Րէյտէր): Պահեստի զինուորների ծառայութեան ժամանակամիջոցը $9^1/_2$ տարվանից հասցրած է $14^1/_2$ տարվայ. այսպիսով գործող բանակի զօրքի թիւը կաւելանայ 331,816 մարդով և զօրքերի ընդհանուր թիւը մէկ միլիօնից աւելի կը լինի:

ԱՐԽԱՆԳԵԼՍԿ, 20 սեպտեմբերի: Այստեղ հասաւ նաւագնացութեան կայսերական ընկերութեան նախագահ Մէց կազմելու համար մի մասնաժողով, որի նպատակը կը լինի վճռել ծովափային արդիւնագործների փոխադարձ պարտաւորական ապահովագրութեան վերաբերեալ հարցերը, փոխառութիւնների տալը շինութիւնների համար, ծովացուլերի որսորդութեան կանոնաւորումը և հիւսիսային Ծովափի այլ տնտեսական խնդիրների լուծումը:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Ձեռնարկութիւն Կայսերական Թատրոնների արտիստ Լ. Գ. Դօեսկու

Այսօր, չորեքշաբթի, սեպտեմբերի 22-ին, մասնակցութեամբ տ.տ. Վ. Պ. Անտօնօվայի, Վ. Ս. Խարիտօնօվայի, Զասլավսկայի, պ.պ. Մ. Ն. Սիկաչինսկիի, Պ. Ի. Պօլուեանօվի, Ա. Ա. Դեմեանենկօի, Բագրօվի, Զելինսկու և Մուրատօվի:

Պարերը կը դնէ բալէտմէյստր Է. Ի. Զիօվասսի:
Պրիմա բալերինա Ե. Ս. Լենչևսկայա:
Կը ներկայացվի
«Տ Ր Ա Վ Ի Ա Տ Ա»
Սկիզբը երեկոյեան ժամը 8-ին:

Վաղը, հինգշաբթի, սեպտ. 21-ին կը ներկայացվի «ԴԷՄՕՆ», օպէրա 3 գործ., Րուբինշտէյնի մուզիկան:

Ուրբաթ, սեպտեմբերի 24-ին կը ներկայացվի «ԼԱԿՄԷ» մուզիկա ԴԵԼԻԲԻ:

Պատրաստում են ներկայացնելու Թիֆլիսում առաջին անգամ «ՆԷՐՕՆ» օպէրան 5 գործ. 6 պատկ. Րուբինշտէյնի մուզիկա:

Տոմսակները ծախվում են:
1—1 Կառավարիչ՝ Ի. Ա. Կէլլէր

ԾԱԽՎՈՒՄ ԵՆ

մաս-մաս հողի կտորներ Վէրայում, արտիլլէրիական զօրանոցների և Գօլլիւատի լուցկու գործարանների մօտ, Մուշտայիդի դիմացը, Կուր գետի ափի մօտ: Հարցնել Օլգինսկի փողոցում, տուն Մակարովի, Մէլիք-Նուբարովի մագազինում: չ. ռ. կ. 1—3

Բ Ժ Շ Կ Ա Պ Ե Տ
Բժշկ. Բ. Նաւասարդեան
տեղափոխվելով Թիֆլիսից ՐՕՍՏՕՎ
Հիւանդներին ընդունում է 11—12 ժ. առ. և 7—8 ժ. երեկոյեան:
Б. Садовая, 136, д. Бакалова.
(ո. կ. ե. հ.) 75—100

Բ Ժ Շ Կ Ա Ե Պ Տ
Ա. Յ. ՔԱԹԱՆԵԱՆ
Վերսկսեց ընդունելութիւնը.—Ն ե ր ք ի ն և ջ ղ ա յ ի ն հ ի ւ ա ն դ ո ւ թ ի ւ ն ն ե ր: Ամեն օր 9—11 ժ. առաւօտ և 5—7 ժ. երեկոյեան:
Վելիամինօվսկայա փողոց, № 13. տ. Սաֆարովի: (ե. հ. կ.) 3—20

Բ Ժ Շ Կ Ա Պ Ե Տ
Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ
Մասնագէտ միզային և սիֆիլիսեական հիւանդութիւնների,—ընդունում է հիւանդներին առաւօտեան 12 ժ.—1 ժ. երեկոյեան՝ 6. ժ.—9 ժ.: Կուկիա, Սեմեօնօվսկայա փ. № 20.
(ո. կ. ե:) 9—30

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ
[illegible] ՀԱՆՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ԲՈՒՔԱՐԱՆԻ բաժանորդներին յայտնում եմ, որ ՀԱՆՐԱՊԻՏԱՆԻ ԲՈՒՔԱՐԱՆԸ այս սեպտեմբերի մեկից [illegible]
1—3 Հ. Սաաթեան

Մեզ խնդրում են հրատարակել [illegible] 1—3

Ա Տ Ա Մ Ն Ա Բ Ո Յ Ժ
Մ. Գ. ՃԵՐՄԱՔՉԱՆԵԱՆՑ
Ընդունում է հիւանդներ (բժշկութիւն, պլօմբ և արհեստական ատամներ շինել):
Առաւօտեան 9—2
Երեկոյեան 4—7
Վանքի Մեծ փող. տուն Մարտիրոսեանի:
(կ. չ.) 7—100

Բ Ժ Ի Շ Կ
Մ. Ա Ղ Ա Ջ Ա Ն Ե Ա Ն
Միզային անցքի, վեներական հիւանդութիւնների և սիֆիլիսի մասնագէտ—վերադարձել է արտասահմանից և վերսկսել հիւանդների ընդունելութիւնը.
Առաւօտեան 12—3
Երեկոյեան 7—9
Միքայէլեան փողոց № 60, հեռախօս № 663. (Մուտքը հիւանդների համար Իսարլօվի փողոցի նոր դռնից): (կ. չ. ռ.) 2—10

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶ, ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ և ՊԱՆՍԻՕՆ
Ս. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ
(Բագու, Գուբերնսկայա փող. տուն Եղբ. Կրասիլնիկեանների)
Մ. պարտէզ. երեխաները ընդունվում են 4—6 տարեկան հասակից:
Ուսումնարանում երեխաները պատրաստվում են թէ օրիորդաց և թէ տղայոց գիմնազիաների և առևտրական դպրոցի համար:
Ընդունելութիւնը օգոստոսի 25-ից, ուսումը սեպտեմբերի 5-ին: ռ. չ. 10—10

Այս օրերս լոյս կը տեսնեն
Հ. ԲՈՒՔԷԼԵՆԻ
ՀԱՆՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ
5, 7 և 8-րդ գրքոյկները
1. «ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ», Լէօի, երկրորդ տպագրութիւն, փոփոխած և լրացրած, 546 էջ, գինն է 1 ր. 20 կ.:
2. «ՀԻՆ ԱՐԱՐԱՏ», աշխ. Աբ. Մ ի ք ա յ է լ ե ա ն, գինն է 40 կ.:
3. «ՀԱՄԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՆՇՈՒՅԹԵՐԸ», [illegible] 4 գործ. Իբսենի, թարգմ. [illegible], գինն է 50 կ.:
Դիմել Թիֆլիսի գրավաճառներին և հրատարակչին, «Մշակի» խմբագրութիւն:
Հրատարակչից միասին երեք գրքերը պահանջողը ճանապարհածախս չէ վճարում:

Թիֆլիսի Քաղաքային Վարչութիւնը յայտարարում է, որ այս տարվայ սեպտեմբերի 1-ից երկու տեղ ազատվել են Ե. Ս. Արեսսօլօմօվի անուան թոշակներից. մէկը Թիֆլիսի I իգական գիմնազիայում և միւսը III իգական գիմնազիայում՝ ՀԱՅՈՒՀԻՆԵՐԻ համար, տարեկան 100-ական րուբլի:

Համաձայն Ե. Ս. Արեսսօլօմօվի անուան թոշակների կանոնների, այդ երկուսն էլ կը տրվեն Թիֆլիսի բնակիչներից ամենաաղքատ աշակերտուհիներին:

Քաղաքային Վարչութեան II մասին տրվելիք խնդիրների հետ միասին պէտք է ներկայացվեն ծննդական վկայագրերի պատճէնները և յիշված գիմնազիաների վարչութեան վաւերացումը, նոյնպէս և սաների ծնողների հասցէն: Առանց այդ դօկումէնտների՝ խնդիրները չեն քննվելու: Խնդիրները ընդունվում են մինչև սեպտեմբերի 28-ը: հ. շ. ե. 3—3

Լ ո յ ս տ ե ս ա ւ
Գեորգ Ղասաալեանցի գրքոյկը
«ԳԱԼՈՒՍՏԻ և ՇՈՒՇԱՆԻԿԻ ՊՍԱԿՈՒԵԼԸ»
Հարսանեկան պատկեր (Ալէքսանդրօպօլի կեանքից): Գինն է 12 կոպ.: Գումարով առնողներին կը լինի զեղչում: Ծախվում է Թիֆլիսում «Գուտտէնբէրգ» և «Կենտրօնական» գրավաճառանոցներում, և Ալէքսանդրօպօլում հեղինակի մօտ. հասցէն՝ Александрополь, Кеворку Акопянъ Касабянцъ;
(ե. հ. շ.) 3—6

ՖԻՆԱՆՍՆԵՐԻ ՄԻՆԻՍՏՐՈՒԹԻՒՆԻՑ ՀԱՍՏԱՏՎԱԾ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ
Երկու սեռի անձանց համար
(Баку, Прачешная, домъ Теръ-Ованесова)
Կուրսերի նպատակն է տալ ունկնդիրներին մասնագիտական և առևտրական կրթութիւն և պատրաստել հմուտ հաշուապահներ: Աւարտողները ստանում են ատեստատներ: Կուրսերում աւանդվում են՝ 1) Առևտրական թուաբանութիւն և թուաբանութիւն համրիչի վրա. 2) Հաշուապահութիւն արդիւնաբերական, գործարանական, առևտրական և բանկային. 3) Առևտրական թղթակցութիւն. 4) Առևտրական տնտեսագիտութիւն. 5) Առևտրական և մուրհակային օրէնքներ. 6) Գեղագրութիւն և արագագրութիւն (ուղղումն ձեռագրի). 7) Ուսուցումն գրող մեքենայի վրա: Ուսումն սկսվելու է սեպտեմբերի 20-ից: Ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 1-ից՝ ամենայն օր կուրսերում առաւօտեան ժամը 9-ից մինչև 12-ը և երեկոյեան 4-ից մինչև 7 ժամը:
Կուրսերի կանոնադրութիւնը (уставъ) և մանրամասն ծրագիրը (программа)—տրվում և ուղարկվում են ձրիաբար: Օտարաքաղաքացիները դիմում են Баку, учредителю коммерческихъ курсовъ А. И. Теръ-Каспарову.
(չ. կ.) 21—30

Բ ա գ ո ւ ա յ ք ա ղ ա ք ա մ ա ս ո ւ մ
«Պարապետի վրա»
Եղբայրք ՄԷԼԻՔ-ՄԱՐՈՒԹԵԱՆՑՆԵՐԻ
խանութում ստացվում է շարունակ մեծ քանակութեամբ ձմեռվայ տաք Ֆուֆայկաներ, չուլքիներ, ճասկիներ, երեխայի հագուստներ. նոյնպէս ստացվում է գլխի ապրեշումէ ալլուխներ, չիթաներ, չիթի ճաշիաներ և զանազան տեսակ գալանտերէյնի ապրանքներ: Դրսի պատուէրները կատարվում են անմիջապէս:
(կ. չ.) 4—30

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ
Ե Ր Կ Ո Ւ Ս Ե Ռ Ի Ա Ն Ձ Ա Ն Ց Հ Ա Մ Ա Ր
(Тифлисъ, Сололаки, Лермонтовская ул., № 9)
Առևտրական Կուրսերի նպատակն է՝ մասնագիտական առևտրական կրթութիւն տալ երկու սեռի անձանց և պատրաստել գործնական ճանապարհով հմուտ հաշուապահներ: Աւարտողները ստանում են ատեստատներ:
Աւանդելի առարկաները սրանք են՝ 1) Առևտրական Տնտեսութիւն. 2) Առևտրական թուաբանութիւն. 3) Հաշուապահութիւն (պարզ, կրկնակի և բանկային). 4) Թուաբանութիւն համրիչի վրա. 5) Առևտրական թղթակցութիւն. 6) Առևտրական և մուրհակի կանոնադրութիւն և 7) Գեղագրութիւն, վատ ձեռքի ուղղելը:
Ձրի ուսուցումն ցանկացողներին գրող մեքենայի վրա: Պարապմունքները կուրսերում լինում են ամեն օր:
Ուսումը սկսվելու է սեպտեմբերի 15-ից: Ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 1-ից, ամենայն օր, առաւօտեան ժամը 10-ից մինչև 12-ը, և երեկոյեան 4-ից մինչև 8 ժամը, կուրսեր հիմնողի բնակարանում, Սօլօլակում, Ալէքսանդր Ֆրիդօնովի տանը № 9, Սերգիեվսկայա և Լերմօնտօվսկայա փողոցների անկիւնում: Ծրագիրը և կանոնները կարելի է ստանալ ձրիապէս կուրսեր հիմնողի բնակարանում: Օտարաքաղաքացիք դիմում են՝ Тифлисъ, С. П. Мануэльянцу. (պ. չ.) 25—25